

Роль історизації у становленні раціональної громадянськості особистості

Віра Ярошенко,

кандидат політичних наук, доцент

Миколаївського державного гуманітарного університету
ім. П. Могили

Успіх демократичної трансформації в Україні багато в чому залежить від громадянськості особистості, індивідуалізації громадянського суспільства, тобто готовності і здатності людини, громадянина до активної участі у справах суспільства і держави на основі глибокого усвідомлення своїх прав і обов'язків, в тому числі й на основі критичного переосмислення минулого своєї нації. У цьому зв'язку великого значення набуває розсекречення архівних матеріалів радянської доби. Це дає можливість визнати важливість впливу влади факту як образу „правди минулого” на формування стилю мислення і молодого, і старших поколінь, внаслідок чого минуле стає засобом проектування самоорганізації сучасного суспільства.

Сприяння держави відтворенню правдивих сторінок історії є однією з передумов становлення раціональної громадянськості особистості в Україні та прикладом соціальної синергії (спільного утвердження зразків взаємодії влади і суспільства). Це стає також кроком до критичної „переробки” минулого, тобто історизації минулого як модернізації сучасного.

Термін „історизація” увів у науковий обіг П. Бурдье. „Історизувати” означає „розмістити в історичну перспективу” певні історичні події для усвідомлення і кращого розуміння минулого. У цьому зв'язку важливою є проблема створення інституту історичної пам'яті в Україні, пов'язана, зокрема, з розсекреченням СБУ архівних матеріалів стосовно голодомору 1932 - 1933 років, примусової колективізації, політичних репресій у різні періоди радянської влади.

Чимало досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених (П. Бурдье, М. Едельман, Х. Вельцер, С. Лур'є, П. Рікер, Х. Кеніг, М. Хайдеггер, З. Фрейд, Р. Шнайдер, К. Науманн, П. Нор, Т. Адорно, А. Еткінд, М. Ферретті, С. Аверинцев, Г. Дилигенський, Е. Фром, Ю. Левада, Л. Гудков, С. Романенко, Б. Дубін, І. Глебова) були присвячені ролі пам'яті в житті суспільства [1].

Віра Ярошенко

Б. Дубін, зокрема, наголошує, що „...невикоренене минуле ....„нав'язує” себе сучасному. Уявлення про минуле набуває тут структури медичного симптому. До історії належить саме те, що не прожито як досвід і не вирішено як проблема, а тому постійно повторюється [2].

Цілком очевидно, що успіх демократичної трансформації в Україні залежить від громадянськості особистості, індивідуалізації громадянського суспільства, тобто готовності і здатності людини, громадянина до активної участі у справах суспільства і держави на основі глибокого усвідомлення своїх прав і обов'язків [3].

Нагадаємо, що критерієм громадянськості особистості вважається: співвідношення власної життєдіяльності з громадянськими цінностями буття, яке проявляється у їх утвердженні словом і ділом у власному способі життя; відповідальне ставлення до громадянських цінностей при впровадженні їх у життя в складних умовах, поважливе ставлення до вивчення історії країни, її традицій та державної мови; інтерес до суспільно-політичного, економічного і культурного життя країни; бажання працювати на благо країни; ступінь співвідношення особистісно-значущих цілей з громадськими; ступінь громадянської відповідальності; ступінь ідентифікації себе з іншими громадянами країни тощо.

Згідно із зазначеними критеріями, рівень громадянськості особистості може бути високим, середнім і низьким. Відповідно до рівня забезпечення державою прав і свобод особи, більшість вчених, думку яких поділяє і автор, розрізняє такі моделі громадянськості особистості: деструктивна модель (радянський період з тоталітарним режимом, коли людина служила державі), перехідна модель (період проголошеної демократизації – 1991 – 2004 роки) і раціональна модель (від 2004 року й донині).

Робота над вивченням розсекречених архівних матеріалів, залучення до їх аналізу студентів-політологів і серія виступів у Миколаївському обласному радіоєфірі дали можливість авторіві цієї статті переконатися у важливості впливу „влади фактів” як образу „правди минулого” на формування стилю мислення і молодого, і старших поколінь. Ця робота дозволила також зробити припущення, що знання подій минулого, їх неупереджена оцінка сприяють проектуванню самоорганізації суспільства; відтак у фокусі минулого актуалізується майбутнє.

Завдяки сучасним комунікативним можливостям управління минулим („політика пам'яті”) підвищується його образність, а отже й соціальне значення образів. На жаль, маємо нині не кращі приклади використання політики пам'яті у якості політтехнологій у передвиборчій боротьбі, що, зокрема, позначилося на виборах 2004 року, внаслідок чого в електоральній свідомості постали „дві України”. Забуття, яке обумовлює „зникнення минулого”, засвідчує „коротку” пам'ять, неспроможність (і небажання) суспільства пам'ятати, а отже й розуміти самих себе. „Хто не може пригадати минуле, - зазначав М. Хайдеггер, - той приречений на те, щоб спочатку його вигадати”. „Обтяжливе минуле” стає об'єктом

політичної спекуляції, перетворюється на зброю політичної боротьби. Як писав Т. Адорно, „ясним розумом” розтинається прокляття минулого. Перехід до критичних споминів передбачає зняття табу - заборони з травматичного минулого, актуалізацію публічних дебатів та активізацію політичної просвіти.

Перший досвід таких споминів стосується Німеччини. ФРН продемонструвала приклад зміни ролі пам'яті в легітимації політичного устрою, включення в нормативний фундамент її колективної ідентичності зловісного минулого. Це стало однією з підстав політичного консенсусу, в межах якого відбувся відхід від ідеї „особливого німецького шляху”, в результаті чого німцям вдалося інтегруватися в європейський світ і стабілізувати нову німецьку демократію [4].

Сучасну політичну культуру українського суспільства характеризує яскраво виражена функціональна диспропорція, що викликає системний дисбаланс. І це при тому, що українці завжди були добрими хазяями і тяжіли до приватного ведення господарства, навіть ціною власного життя. Бажання мати своє господарство, володіти майном, розпоряджатися власним добром було і є архетипічною рисою українського менталітету. Це, зокрема, підтверджують і документи розсекречених архівів. Три з них вважаємо за доцільне навести у цій статті повністю.

Ф. 11, оп 1, д. 13, стр. 60.

Цілком таємно

Пролетарі всіх країн, єднайтеся!

Комуністична Партія (більшовиків) України.

Вознесенський районний комітет

Відділ АГІТ КО Н/індекс: 322 24/2 – 1932 року

Відповідаючи, посилатись на цей індекс

ОБЛРВК.....

ИНФОРМАЦИОННОЕ ПИСЬМО О РЕАЛИЗАЦИИ ПОСТАНОВЛЕНИЯ ЦК ВКП/б/ „О ПРИНУДИТЕЛЬНОМ ОБОБЩЕСТВЛЕНИИ СКОТА”.

С получением постановления ЦК ВКП/б/ от 26/III-32 – р. „О принудительном обобществлении скота” Районный Партийный Комитет, учитывая сложность этого постановления, немедленно сконцентрировал внимание партийных организаций, особенно села, на руководство правильным разъяснением колхозникам данного постановления.

Постановление ЦК ВКП/б/ проработано в каждом колхозе. Сначала обработка была проведена на партийных и комсомольских собраниях, перед активом колхоза, а после на бригадных собраниях колхозников и женских собраниях.

При проработке этого постановления в отдельных колхозах выявлены такие проявления кулацких влияний, так например: в с.

Віра Ярошенко

Бугском селянское собрание, собраное для проработки этого вопроса, было сорвано. Женщины подняли крик о том, что надо сейчас разбирать коров и собрание закрылось.

В с. Александровке в артели им. Чуберя колхозница САЛИВЕСТРОВА по положению социальному беднячка забрала корову со стада, но на этот же день, утром ее сын привел и отдал корову в артель на ферму.

Кулачество с целью вызвать волнение в селе пустило слух, что женщины организовались разбирать коров под руководством колхозницы .....ЛЕКТОВОЙ, по социальному положению беднячка, практически этого не было.

В с. Бугском в результате кулацкой агитации собралось человек 50 колхозников с веревками, цепями забирать со стада коров. Когда активисты начали уговаривать их, чтобы этого не делать, то раздались крики: „Бей актив, это они нас сделали голодными, забрали весь хлеб, хоть молоко будем пить”.

После этого было выбрано 15 коров без разрешения. Правление колхоза и сельского совета, 5 после 7 человек из них привело коров и сдали на молочную ферму, остальные коров не возвратили.

В с. Еланце в колхозе „Восток” таким же анархическим путем было забрано 47 коров из 83.

Разбирали коров во всех колхозах анархическим порядком, главным образом женщины.

Таким образом кулачество попользовавшись продовольством трудящих в отдельных колхозах наталкивало колхозников на анархические действия.

Сами кулаки тоже пытались стать во главе движения по разбору коров и начали было забирать с колхозов. Такие случаи были в с. Еланце 2 Касиоровке 4 Сербуловке 2 и др. селах.

В селах где имели место эти проявления активности кулака, были закреплены члены бюро РКП, которые на месте обеспечили правильное розъяснение решения ЦК.

По району коровы обобществлены по 9 колхозам /8 сельсоветах/ в количестве 443 шт. после постановления ЦК разобрано анархистским путем колхозниками коров 118 шт. Случаев анархического разбирания молодняка один.

Там, где в процессе проработки решения ЦК, что обобществление коров проведено принудительно, РПК

По отдельным сель..... были .....использованы ЦК с целью разобрать лошадей.

В с. Троицком, благодаря неправильным действиям П

Долг колхозника забрал с колхоза его обобществленной лошади / охранныки разобрали молодняк – лошадей в колхозе, мотивируя это тем, что каждому нужна лошадь дома. Лошадь ... после проведения соответствующей разъяснительной работы среди колхозников.

В с. Лубянки велась агитация кулачества за то, чтобы не обобществлять, на основании этого постановления, виноградники.

В с. Еланце были случаи, когда кулаки использовали это постановление для своих целей, сами начали вселяться в свои хаты, заявляя, что вышел закон повернуть „труженикам” не только коровы, но и хаты и их добро.

Колхозники на своих собраниях резко осудили анархические действия отдельных колхозников, разбиравших свои коровы, везде на своих собраниях было принято решение обобществлять весь молодняк.

Часть колхозников взяла телят для выкармливания до 5 м-цев правления колхозов согласились на это /Бугское/, а в некоторых колхозах Правление колхозов телят оставили в колхозе – И. Касиоровка, колхозникам коровы.

Райпартком своевременно на основе массовой проработки постановления ЦК ВКП/б/ вскрыл целый ряд болезненных явлений.

Были приняты меры для поправления допущенных в том или ином случае ошибок.

Брожение по этому вопросу было по 5 - 6 сельсоветам района, в остальных сельсоветах это постановление ЦК колхозники приветствовали, одобрили и рассматривали его как постановление направленное на улучшение материального положения колхозника и быстрое разрешение проблемы.

Было внесено колхозниками ряд практических предложений направленных на укрепление колхозных ферм.

В с. Покровском в результате проработки этого постановления 14 колхозных бригад заключили содоговор на успешное проведение весенней посевной кампании. Аналогические факты есть в других сельсоветах.

Это решение ЦК при проработке с колхозными массами было широко использовано для успешного проведения весеннего сева.-

Секретарь РПК /Кинжалов/ [5].

З/Х 33 г.

№40/4351

СПЕЦДОНЕСЕНИЕ

На колхозных посевах с. Тарасовки Первомайского района объездчиком была задержана и подвергнута приводу в Сельсовет раскулаченная того-же села ДИДЫК, занимающаяся хищением зерна. Председатель Тарасовского С/совета МАНЬКОВЕЦ Мойсей Архипович, 38 лет, канд. КП/б/у, распорядился поместить задержанную в погреб, откуда последняя пыталась бежать. Тогда по распоряжению МАНЬКОВЦА на задержанную ДИДЫК одели железное лошадиное „путьо” которым обычно спутывают лошадей.

Спустя некоторое время раскулаченная ДИДЫК бежала и была задержана через 4 дня вторично в колхозной кукурузе.

Віра Ярошенко

Председатель С/совета МАНЬКОВЕЦ привлечен к ответственности за нарушение революционной законности.

Дело закончено и направлено Народному Следователю для предания Суду.

О результатах суда будет сообщено дополнительно.

*Врид. НАЧ. РК. МИЛИЦИИ ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ /
ЦЕРТОВИЧ/*

Ф2000, оп.2, дело 24, арк.30 [6].

ПОСТАНОВА

Одеського Обласного Виконавчого Комітету

від 8/ XII – 1932 року.

/Прот. № 11/.

„Про заходи економічного бойкоту та репресій до сіл Свято-Троїцького Троїцького району та Песків-Баштанського району, занесення на чорну дошку постановою ЦК КП(б)У та РНФК за злісний зрив хлібозаготівель”.

1. На виконання директиви ЦК КП(б)У та РНК від 6/ XII – п.р. взяти таких заходів економічного бойкоту та репресій до с.с. Свято-Троїцького Троїцького району та Песків-Баштанського району, що злісно зривають виконання хлібозаготовчого пляну 1932 р.:

а/ негайно вивезти з цих сіл весь крам, в тому числі сіль, сірники і гас;

б/ широко оголосити по всіх суміжних селах про занесення с.с. Свято-Троїцького та Песків на чорну дошку з тим, щоб ні в якому разі не припускати продаж краму громадянам цих сіл по базарах-крамницях тощо;

в/ організувати спеціальні бригади /караули/ з працівниками міліції, колгоспного активу, червоних партизан та інших для регулювання руху з цих сіл з метою неприпущення будь-якого ввозу та вивозу краму, сільсько-господарської продукції тощо та цілковитого забезпечення заходів економічного бойкоту;

г/ цілком заборонити в с.с. Свято-Троїцьке та Пісках колгоспу торгівлю, колгоспників та одноосібників, широко попередити про це всіх громадян, зобов'язати Троїцький та Баштанський РВК штрафувати порушників цієї заборони;

д/ на час застосування репресій відібрати від всіх громадян цих сіл всі видані від сільрад і колгоспів посвідки /особистості/;

е/ негайно повністю припинити помол і видачу посвідчень на право помолу;

ж/ через судових виконавців негайно заарештувати поточні рахунки колгоспів цих сіл у відповідних філіях Держбанку;

з/ лінією Державного банку і Сільгоспбанку негайно припинити всяке

кредитування колгоспів цих сіл та до дотермінового стягнення всіх боргів по раніш виданих кредитах;

і/ Облфінвідділу також негайно стягнути всі платежі по обов'язкових надходженнях;

к/ негайно реалізувати всю передплату по позиці та інших добровільних внесках;

л/ всі кредити, що їх було надано колгоспникам до вступу їх у колгоспи, тобто під час ведення ними одноосібних господарств та при вступі до колгоспу перераховано на колгосп, негайно знову повернути на цих колгоспників та повністю стягнути з них;

м/ всі кредити, що їх було надано колгоспам і витрачено ними на невиробничі потреби – розкласти поміж окремих колгоспників – злісних зривачів хлібозаготівель, лодарів і кулацький елемент, що підлягає виключенню з колгоспів та негайно ж повністю стягнути;

н/ оштрафувати ці села в розмірі 15 місячного пляну м'ясозаготівель як по одноосібних господарствах, так і по колгоспах і господарствах колгоспників.

2. Облміліції та соц. зем. банку негайно відрядити спеціальні бригади до цих сіл для практичного проведення репресій, встановивши диференційований підхід до окремих колгоспників госпів, а також до окремих колгоспників, особливо до червоних партизан, родин червоноармійців та інші.

3. Обл КК РСІ разом з районним КК РСІ негайно провести перевірку та очистку колгоспів і державного й кооперативного апарату цих сіл від антирадянських елементів.

4. Доручити ДПУ провести очистку сіл і колгоспів від контрреволюційних елементів.

5. Вважати, що під час застосування репресій засоби виробництва колгоспів продажу не підлягають, крім окремих випадків/ продаж кращим колгоспам району великих складних машин, цінного племінного матеріалу тощо/ з дозволу ОВК в кожному окремому випадку.

6. Розірвання договорів МТС з колгоспами може проводитися тільки в кожному окремому випадку з дозволу ОПК та ОВК.

7. Підвести клопотання перед ЦК та РНК про дозвіл розірвати договори МТС з колгоспами сіл Свято-Троїцького Троїцького та Песків /телеграма/.

8. Цю постанову застосувати також до колгоспів, які ОВК занесено на чорну дошку.

ЗАСТ. ГОЛОВИ ОБЛВИКОНКОМУ /ТАРАНЕНКО/
Ф.Р.-710, оп. 1, дело 26 [7].

Коли аналізуєш архівні документи, які 1934 року за наказом ВКП(б) були засекречені, розумієш, що це прямі докази злочинів тоталітарної більшовицької держави проти своїх громадян. Прояви геноциду або

Віра Ярошенко

доміциду (знищення державою своїх громадян) підтверджуються майже кожною сторінкою поживклих документів. „Чорні дошки”, „зачистки”, „концтабір”, „розкуркулення”, „донесення”, „план хлібозаготівлі”, „заготзерно”, „ГПУ”, „змагання”, „колективізація”, „колгосп”, „продкрам”, „консерви”, „сипний тиф в дитячому будинку”, „підбурення до непокори”, „куркульські елементи”, „одноосібники”, „не робіть нас рабами”, „пожалійте голодних дітей”, „терористична група”, „заб'ємо палицями”, „ще не вмерла Україна” – такі ключові слова містяться у розсекречених документах, які нині представлені науковцям у Державному архіві Миколаївської області.

Такі докази суб'єкт-об'єктних відносин держави і особи ґрунтувалися на „революційній законності” і спрямовувалися на репресії (вилучення) разом з хлібом і гідності громадян. Від 43 до 146 сіл у Миколаївській області зникли з мапи в результаті голодомору 1932 - 1933 років. І 75 років ці факти не були документально засвідчені. Єдиним джерелом були спомини бабусь і дідусів, тодішніх дітей. Своє відчуження від держави вони передали дітям і онукам майже генетично. Із 376 студентських праць миколаївських ВНЗ з генеалогічних розвідок свого роду 11 студентів вказали на факти, коли родичі по одній з ліній роду постраждали від голодомору 1932 - 1933 років.

То ж чи варто дивуватися, що сьогодні респонденти із засторогою і недовірою ставляться до таких понять, як „державна”, „влада”, „патріотизм”. Що, у свою чергу, уповільнює процес формування раціональної громадянськості особистості в сучасній Україні та актуалізує важливість публічних дебатів і активізацію політичної просвіти.

Дослідження впливу історизації на формування раціональної громадянськості особистості означили певні результати нашої роботи. По-перше, студенти, які брали участь в аналізі архівних матеріалів, з особливою сумлінністю поставилися до завдання. Їх висновки містили глибокі емоційні усвідомлення трагічних сторінок національної історії. По-друге, слухачі радіо, переважно люди похилого віку, у своїх повідомленнях про враження від розсекречених документів виявили як надзвичайну емоційність, так і полярність поглядів. Зокрема, дехто з них не відрізняв події голодомору 1921 - 1922 років, 1932 - 1933 років і 1947 року, дехто намагався все пояснити... хворобою Й. Сталіна. А деякі слухачі пропонували надати документи, що засвідчують ті події, з свого сімейного фонду.

Історизація необхідна ще й для того, щоб сучасні гострі конфлікти через приватизаційні та земельні питання змінилися на успішне політико-правове функціонування інституту власності в Україні, а відносини особи і держави – на партнерські.

Але для цього ще потрібен час і напружена робота.

Через 75 років актуальність дослідження функціонування інституту власності як важливого елемента взаємодії економічної і політичної

системи зумовлюється тим, що в Україні немає ефективної моделі організаційно-регулятивної системи соціально-економічних відносин, які координуються через політику. Передвиборчі обіцянки майже всіх політиків щодо сприяння формуванню середнього класу (що є ознакою зміцнення інституту власності) лишаються порожніми деклараціями. А тим часом поглиблюється майнове розшарування, збагачується олігархічний прошарок.

Недосконалість та неузгодженість сучасних законів створює сприятливі умови для спритних ділків для використання незаконних засобів для заволодіння чужою власністю. Про такі факти повідомляв у ЗМІ й Президент України, аргументуючи свою позицію щодо необхідності створення належних умов реалізації права власності громадян на земельні ділянки сільськогосподарського призначення. Він, зокрема, зазначав, що загрозливого поширення набувають випадки розпаювання земельних фондів колишніх колективних і державних господарств, а також укладання новими власниками землі договорів оренди на наділені паї. Одночасно, поряд з традиційними схемами протиправного розподілу та перерозподілу земельних ресурсів, спостерігаються факти прихованої купівлі земельних ділянок, які здійснюються під виглядом оформлення довгострокової оренди на умовах незворотної передачі права власності. Викликають занепокоєння стійкі тенденції до „тіньового” скуповування значної кількості земель сільськогосподарського призначення фізичними та юридичними особами, в тому числі й на замовлення іноземців. Це викликає в суспільстві посилення прихованого (поки що) соціального протесту, зниження рівня довіри до влади, моральну кризу та відплив працездатного населення за межі країни [8].

Порівняння подій 75-річної давнини з сучасним станом вирішення проблем власності в Україні схиляє до сумних аналогій.

Розсекречення архівних документів примусової колективізації 1932 - 1933 років є кроком до критичної, раціональної „переробки” минулого українським суспільством, „історизації” минулого як модернізації сучасного, що, безумовно, сприятиме становленню раціональної громадянськості особистості в Україні.

Література:

1. **Глебова И. И.** Травматическое прошлое и национальная политическая культура // Политическая наука: Исследования политической культуры: Современное состояние: Сб. науч. тр. / РАН ИНИОН. Центр социал.-информ. исслед., Отд. полит. науки; Рос. ассоц. полит. науки. Ред. и сост. Малинова О. Ю., Глебова И. И. – М.: ИНИОН РАН, 2006. – С. 114 - 140.

2. **Дубин Б.** Конец века // Дубин Б. Интеллектуальные группы и символические формы: Очерки социологии современной культуры. М., 2004. – С. 156.

Віра Ярошенко

3. **Ярошенко В. М.** Утвердження громадянськості особи в умовах демократичної трансформації сучасного українського суспільства // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 35. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. – С. 624 - 630.

4. **Глебова И. И.** Травматическое прошлое и национальная политическая культура // Политическая наука: Исследования политической культуры: Современное состояние: Сб. науч. тр. /РАН ИНИОН. Центр социал.-информ. исслед., Отд. полит. науки.; Рос. ассоц. полит. науки. Ред. и сост. Малинова О. Ю., Глебова И. И. – М.: ИНИОН РАН, 2006. – С. 114 - 140.

5. Матеріали Державного архіву Миколаївської області // Ф. 11, оп 1, д. 13, стр. 60.

6. Матеріали Державного архіву Миколаївської області // Ф 2000, оп. 2, дело 24, арк. 30.

7. Матеріали Державного архіву Миколаївської області // Ф.Р.-710, оп. 1, дело 26.

8. **Ярошенко В. М.** Політико-правове забезпечення інституту власності в Україні // Сучасна українська політика: Політики і політологи про неї. – Випуск 13. – Київ - Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. – С. 93 - 108.